

Een compleet nieuw en dubbeldik levensverhaal over ds. L. Gebraad. Deze beminde prediker diende de kerken van Nieuwe-Tonge, Leersum, Tholen, Capelle aan den Yssel en Sint-Philipsland.

De auteur J.M. Vermeulen volgt zijn leven als boerenknecht, zetbaas, ouderling en gemeenteraadslid tijdens crisisjaren, inundatie, oorlogsjaren en watersnoodramp.

Zijn kerkelijke loopbaan, inclusief twee kerkwisselingen, is beschreven vanuit tot nu toe onbekende en exclusieve bronnen.

Het boek is met 190 illustraties een prachtig kijkboek. En met 150 kernachtige citaten een waardevol meditatieboek. Ook zijn twee aansprekende preken toegevoegd.

*Dit vlot geschreven boek leest in één adem uit. 384 pagina's, prachtige uitvoering, prijs € 29,50
Vandaag besteld, morgen in huis.
(zie preview hierna)*

1. Pioniers 't Gebraat

(1500-1894)

Wie Gebraad zegt, denkt algauw aan Sint-Philipsland en Flakkee. Dat is logisch, maar daar liggen twee, drie, vier eeuwen historie voor. De familie dook op in Oud-Vosmaer en kwam via Steenberg en op Flakkee terecht. In Oude-Tonge, waar ze honderd jaar woonden. En waar wonderen gebeurden in de harten van vader Pieter en dochter Hester Jonker.

De oudste familiewortels 't Gebraat liggen in Oud-Vossemeer, een vroegere heerlijkheid waar de familie minstens tweehonderd jaar woonde. In de Middeleeuwen 'Clein-Vosmaer', waar de landkaart had opgehouden en het leven één groot avontuur was. Een moerassengebied ten noordoosten van het stadje Tholen. Een wonder van natuurparadijzen met slikken, schorren en krekens, dat onophoudelijk afstervend en aangroeiend was gevormd. Een stelsel van sloten, riviertjes, poelen, plassen en alles wat naar de Schelde stroomde.

't Gebraat

Het valt niet mee om in die modderbendes de eerste 't Gebraatjes te ontdekken. Het merendeel van de mensen was analfabeet en de verschillende Zeeuwse dialecten zorgden voor de nodige naamswijzigingen. Dat maakt het onderzoek niet makkelijk. Half vergane papieren reppen over de naam 't Gebraat, een eeuw later over Gebraat en nóg weer later Gebraad. De naam doet denken aan de Duitse namen Geberath, Gebhard en Gebhard. En aan het Belgische Gebreunde, Grebeude of Gerbode of iets wat erop lijkt. Minder dan tweehonderd mensen in ons land mogen zich Gebraad noemen; in Oostflakkee ruim dertig, op Tholen nog minder en de rest rond Reimerswaal, Ede en Hardenberg. De eerste voorzaat 't Gebraat dook kort na het jaar 1500 op in Clein-Vosmaer. 't Gebraat na 't Gebraat zag er het levenslicht, was er kind, streed er zijn oorlogen en watergevechten, en leefde zijn leven op het slik en in de polder. Veel vragen over hun leven en sterven, trouwen en rouwen, denken en doen, blijven onbeantwoord. Dat betekent overigens niet, dat we helemaal niets kunnen vertellen. De weinige sporen wijzen op een zekere mate van welstand, zeker tot het rampjaar 1712.

2. *Van koeienwachter tot wachter*

(1894 - 1911)

Lodewijk Gebraad woonde als arbeidersjoch in minstens zes arbeidersstulpjes achter grote boerschuren in Middelharnis, Oude-Tonge, Stad aan 't Haringvliet en opnieuw Middelharnis. Hij verloor zijn moeder, het liefste wat hij had, maar gunde haar de zaligheid. Hij worstelde als koeienwachter met zijn levensroeping en voelde zich door een bijzonder teken tot een wachter gesteld over het huis van Israël.

Lodewijk Gebraad kwam iets buiten Dirksland ter wereld, op 7 februari 1894, om 1 uur in de nacht. Broer Johannis (Hans) was 15, Maria (Marie) 11, Elisabeth (Beth) was 7 en Pieterella (Pietje) 3. Het borelingetje ging als 'Lood' door het leven en zijn ouders vulden de kraamdagen vooral met het inpakken van de spulletjes. Vader Leen laadde zijn vrachtje huisraad op een kar, de stoelen, de tafel, de kachel en de bedden, en trok de deur achter zich dicht. Ledikanten waren er nog niet. Eén of twee keer rijden en zijn boeltje was over. Uitgezwaaid door buren en vrienden en door de boer misschien ook nog wel. De vloer was geveerd en onder de tafel lag een kokosmatje. De ouders sliepen in de ene bedstee, vaak met de kleinste kinderen in een kribje. De andere kinderen sliepen in de andere bedstee en de oudsten op het open zoldertje. De beddenzakken werden van vers stro voorzien en het oude stro ging verloren; verhuizen kostte bedstro.

Als sluitstuk laadde Leen de wielslee met de rommel uit het schuurtje, met het varken en het varkenshok. Moddervette varkens tot wel 400 pond waren heel gewoon; hoe vetter hoe beter. Ze leefden op etensresten, groenteafval en gekookte poters, dus de kosten waren nihil. Hester waarschuwde Leen bij elke verhuizing: 'Zet het hok maar niet te vast Leen, want volgend jaar moet je het weer afbreken.' De verschillen tussen de dorpen waren niet groot, die tussen de hervormde kerken ook niet, en het hele leven was doortrokken van vanzelfsprekende realiteiten: hard werken en christelijke leefregels.

Middelharnis

Vader Leendert vertrok op 25 februari met pak en zak naar zijn nieuwe boer in Middelharnis, ruim zes kilometer lopen. Hij stond genoteerd als 'veldarbeider' en woonde op twee ondefinieerbare adressen: Buiten E1016 en E1024. Opa Johannis Gebraad woonde op E1025, werd dus de buurman, en dat verklaart wellicht de verhuizing. Opa en oma konden op hun oude dag met de kleinkinderen spelen en onvergetelijke verhalen vertellen.

Ik heb mijn grootvader wel eens horen vertellen van een rijke boer die veel

3. *Veldarbeider in 'Stadje Drôag Brôôd'*

(1912 - 1924)

Lood werkte met vader Leen als veldarbeider bij baas Van den Tol in Stad aan 't Haringvliet. Hij kreeg een goede naam bij Gods volk en werd geestelijk gebakerd door 'het ouwe Chrisje'. Hij trouwde met Rika Troost. Zijn werk werd wonderlijk gezegend. Hij klom tot zetbaas op een kapitaal boerenspul in Nieuwe-Tonge.

Leendert, Pietje en Lood verhuisden op 24 februari 1912 van Middelharnis naar Stad aan 't Haringvliet, waar ze vijf jaar eerder waren vertrokken. Beth was in 1909 getrouwd met Johannes Huizer. Leen en Lood stonden genoteerd als 'bouwknecht' en Pietje, zonder beroep, zorgde voor het huis en de mannen. Die werkten op de grote boerderij van Bram van den Tol, twee kilometer buiten het dorp, midden in de wijde polder, op nummer B105. Ze werden opnieuw 'Stadtenaers' en inwoners van 'Stadje Drôag Brôôd'. De hervormde kerk was in 1898 door brand verwoest en alleen de kanselbijbel was gered. Kandidaat Jan Polhuijs werd er in 1897 bevestigd en diende Stad tot zijn emeritaat in 1939. Hij was er niet één keer beroepen en de mensen zeiden: 'Hie heit z'n spae meegebracht.' Dat was best vreemd, want alle ringgemeenten hadden de vriendelijke en behulpzame man graag als consulent.

De vrouwen zaten traditiegetrouw in het midden en de mannen in de zijbanken of achterin: 'Geen ulen bie bonte kraoien.' Aan de zuidelijke kerkmuur hing een bordje 'verboden te spuwen'. De Gereformeerde Kerk werd van 1906 tot 1916 gediend door ds. G.W.H. Esselink en van 1918 tot 1922 door ds. J. Vesseur. De schoolkinderen uit beide denominaties stonden bekend als 'Dolerenden' en 'openbare bonken'. En dan was er een kleine Ledeboeriaanse

samenkomst die tot 1910 leesgezelschap was, tot 1917 afdeling van Ledeboeriaans Herkingen en tot 1945 Bakkeriaanse gemeente. Tegen de muur van de hervormde kerk stond het 'luuihuusje', waar elke middag om 12 uur de klok luidde, die zich 's avonds om 8 uur nog eens liet horen als 'de papklokke'. Dan ging de elektriciteit eraf en doken de mensen na het eten van een bord pap collectief het bed in. Als Lood iets had te vieren, ging hij naar het snoepwinkeltje van de vrijgezelle Alida (Daatje) Pas, die met

haar zus Cornelia (Kee) en nicht Elisabeth (Betje) aan de Achterdijk 51 woonde, en snoep- en kruidenierswaren verkocht onder de succesformule 'cent-van-het-blad'. Onder een glazen plaat lagen heerlijkheden als polkabrokken, zoethout, spekjes en wat drop, alles voor één cent. De Ledeboeriaanse leesgroep kerkte eerst in de snoepwinkel, later in het achterhuis, waaruit nog weer later de bedsteden werden uitgebroken om meer zitplaatsen te krijgen.

4. Zetbaas op gemeentepluce

(1924 - 1940)

Lood Gebraad liet het arbeidersleven op Stad achter zich en ging boeren in Nieuwe-Tonge. Zijn boerenbloed was er altijd. Zijn ondernemersbloed ook. Zijn geloofsleven verdiepte, zijn levenservaring groeide en hij ging meer betekenen voor kerk en samenleving. Als boer en zakenman in de landbouwcrisis. Als technicus voor revolutionaire landbouwmachines. Als raadslid. Als zielenraadsman.

Gebraad verhuisde van een stulpje op Stad naar een forse stee buiten Nieuwe-Tonge. Een boerderij uit 1673 met een lange boerenschuur eraan vastgebouwd. Als één bouwmassa. Eigendom van Jaap van Nieuwenhuizen. De nok van de woning was hoger dan die van de schuur; een duidelijk teken van welvaart en rijkdom. Rechts van de voordeur, aan de koude noordkant, was de opkamer met eronder de kelder. Links van de voordeur was de zondagse woonkamer, die nauwelijks werd gebruikt. De bovenverdieping was geen slaapruijnte maar zaadzolder, waar het gedorste graan werd opgeslagen om verder te kunnen drogen. En dan Rika's domein: de woonkeuken, de spoelkeuken en de achterkamer met bedsteden achter in de woning. De schuur had aan de ene kant lage zijwanden, en aan de andere kant hoge wanden voor de inrijdeuren of mendeuren. Met twee mendeuren had je een grote boerderij - Gebraad had er twee - en met drie deuren was je stinkend rijk. Achter die mendeuren was de dorsvloer, aan de noordkant, en aan de warmere zuidkant waren de stallen met ernaast de mestput. Het dak was oorspronkelijk van riet, maar bij Gebraads komst al vervangen door oud-Hollandse pannen.

Maar die uiterlijkheden waren voor Gebraad het voornaamste niet. Hij liep tussen de gewassen en keek dankbaar over de velden, en was tegelijk op zoek naar geestelijke lessen. Op hem past niet het beeld van een eenvoudige boer met vieze handen en beslikte klompen. Zijn beroep was meer dan dat. Hij was een mensenmens, zo interkerkelijk als wat, en maakte snel contacten, ook buiten zijn kring. Hij draaide zijn hand niet om voor een stevig krantenartikel. Hij was in het dunbevolkte boerenland dus zeker niet overgeleverd aan de mensen om zich heen, maar wel vergroeid met de vrijheid en de ruimte. De samenwerking tussen dier en natuur vond hij prachtig en hij kende als rechtvaardige het leven van zijn dieren. Hij ging met koeien anders om dan met geiten en keek een paard anders in de ogen dan een schaap. Een koe voelde of baas Gebraad haar melk of een vreemde. En de hond zorgde voor hem en hij zorgde voor de hond. Als een dier ziek was, was hij van

5. *Opziener en evangelist*

(1934 - 1944)

Gebraad mocht grote en vaste geestelijke zaken leren. De hervormde gemeente verkoos hem tot opziener, maar zijn roeping tot prediker won. Hij haalde de acte godsdienstonderwijzer en zijn preken gingen erin. Elke zondag sliep hij 'aan de overkant' op een ander bed en een ander kussen. Terwijl de bezetter de buitensluizen openzette en het eiland veranderde in binnenzeeën.

Gebraad kerkte met zegen bij de Scheveningse voorganger Jan Vrolijk. Een bijzondere man. Niet alleen omdat hij van 1879 tot 1942 en dus 63 jaar ouderling was, van de Gereformeerde Kerken nog wel, maar ook omdat hij als voorganger het land doortrok om Gods Woord te spreken. In de alsmaar krimpemde rechterflank van de eigen kerken en ook in vrije kringen. Jan was een gemoedelijke baas. Hij preekte voor het eerst in 1890 tijdens ziekte van ds. K. Kleinendorst. Hij kreeg ook regelmatig beroepen, maar bleef in de snelgroeiende gemeente Scheveningen. Bij het begin van de haringvangst, ook wel 'de teelt', zei hij 's zondags nogal eens: 'Schippers, neem Van der Groe en Smijtegelt mee en lees er preken uit.' In 1919 schreef ds. W.H. Oosten ter gelegenheid van Vrolijks 40-jarig ambtsjubileum in de *Kerkbode*: 'Niet alleen dat hij als regeerouderling het opzicht oefende over de kudde des Heeren, om biddend te waken, maar hem was ook gegeven de gemeente te dienen in de verkondiging des Woords.' Hij sprak behalve in Scheveningen ook in de Gereformeerde Kerken van Brouwershaven en Poortvliet (een vroegere Bakkeriaanse gemeente die hem ook beriep) en in Middelharnis bij ds. G. van Velzen. Zetbaas Gebraad kon er makkelijk fietsend of lopend naartoe. Goddelijk gezegend en onvergetelijk was voor hem Vrolijks preek over Psalm 36: 'In Uw licht zien wij het licht.' Gebraad kreeg 'een verruiming in de weg der verlossing' en mocht zien 'op de Jacobs ladder' en leren 'om de beloften te omhelzen door het oprechte geloof'. Dat wonder was 'onverwacht en ongedacht' voor hem geweest.

Wat heb ik getobd om buiten God zalig te worden in de eerste tijd van mijn weg, totdat God kwam met Psalm 40. Toen werden al mijn brandoffertjes en schuldoffertjes afgesneden en mocht ik zakken en zinken op de Borggerechtigheid en Borggodzaligheid van de Immanuël, God met ons. Dan krijg je een aanhankelijk leven. Dan kan er geen hamerslag worden gehoord of je weet dat God ervan weet; dan wordt heel je doen en laten een geestelijk leven.

6. *Vrijbuitierend evangelist in Leersum*

(1944 - 1946)

Gebraad had de ellenden van de inundatie van Flakkee enigszins achter zich gelaten en kwam eind februari 1944 als een soort vluchteling terecht op de boerderij van Teus van de Geer in Overlangbroek. Ruim vier kilometer van Leersum. 'We hebben daar een goed plekje gehad, want we hebben met een goede God te doen. Daar kan ik die mensen nooit genoeg dankbaar voor zijn: eer ze roepen, zal ik antwoorden.'

Flakkeeënaar Gebraad belandde in Leersum in een heel andere wereld en kerkwereld, die voor hem vanaf het eerste moment redelijk definitief was: hij en zijn vrouw werden op 13 juni 1944 ingeschreven in Leersum. 'We hebben ondervonden, dat God met ons was. Hij is voor ons een wolkkolom en een vuurkolom geweest. Als ik zie hoe lief en dierbaar die mensen in Leersum ons hebben ontvangen, als eigen zonen en dochteren, eigen broers en zusters. Alles wat we nodig hadden, dat gaven ze ons.'

A. DE EVANGELISATIE VAN LEERSUM

Leersum. Een land van huizen en kleine boerderijen, die voor de pacht waren aangewezen op de rentmeesters van de grootgrondbezitters van de kastelen Amerongen, Zuylestein en Broekhuizen. Minstens de helft van de bevolking werkte in de landbouw en kluste vaak wat bij om rond te komen. De mobiliteit was gering, totdat in 1883 de trambaan tussen Zeist en Rhenen werd aangelegd, die in 1924 werd geëlektrificeerd en in 1948 omgebouwd tot buslijn. De straatweg door Leersum was voor auto's, die er toen nog maar weinig reden. Het aantal inwoners bedroeg in 1930 ruim tweeduizend. Het was een uitgesproken protestants dorp: tachtig procent hervormd, tien procent gereformeerd of dolerend, en de rest rooms of evangelisch of iets of niets.

'De Leersumse Quaestie'

De geschiedenis van de evangelisatie was een bijzondere, die kort moet worden verhaald om een beeld te schetsen van Gebraads nieuwe preekplaats. De basis of diepste kern was een conflict tussen kerkenraad en kerkvoogden, dat in hervormd Nederland werd aangeduid als 'de Leersumse Quaestie'. Die kwestie gaat terug tot 1816, toen koning Willem het Algemeen Reglement voor de Hervormde Kerk invoerde.

150 dergelijke sprekende kaderteksten zijn op 45 pagina's opgenomen

Geen portret van moeder

Het is een groot verschil hoe je een portret laat maken. Moeder wilde het nooit hebben. Ik zeg weleens: ik wou dat ik een portretje van moeder en vader had. Soms denk ik: hoe zag moeder eruit? Als je 16 jaar bent als ze sterft, weet je dat later niet meer. Als je een portret hebt van vader of moeder, van grootvader of grootmoeder, zul je er dan niet mee buiten God gaan en de persoon niet vereren?

Graag over Luther

Ik zei in een ziekenhuis tegen een pastoor: 'Ik haat u niet hoor, maar wel uw leer, die haatte Luther ook. Hij zei: 'Je moet niet praten over Luther.' Ik zei: 'Dat geloof ik, dat kan ik wel begrijpen, maar ik praat juist heel graag over hem.'

Erger dan vliegtuigen

Weet u wat de grootste smart voor Gods volk is? Dat ze niet onder God kunnen komen! Ik hoorde het in 1945 van een vriendin van mij in de stad, ik zal haar naam niet noemen. In de oorlog was er een tijd gekomen, dat de vliegtuigen met hun bommen haar halve huisje verwoestten en ook de huizen die naast haar stonden. Zij schreef me in een kort briefje: 'O lieve vriend, weet je wat de grootste smart is? Dat ik er niet mee onder God kan komen; dat is veel erger dan vliegtuigen en de verwoesting en de bommen.'

De oude ds. Blaak

Ik hoor het oude ds. Blaak nog zeggen, toen we in Geldermalsen over die dingen zaten te praten. Hij zei: 'Wel, mijn jongen, mijn jongen', zoals hij dat kon zeggen. Hij klopte op mijn schouder en zei: 'Nu geloof ik dat we dat allebei zullen doen, jongen, dat we allebei "dank U" tegen God zullen zeggen, dat God naar ons heeft omgezien en ons Zijn lieve gunst betoond heeft.'

Met bloemen en kransen

Op begraafplaatsen is bijna alles met bloemen en kransen versierd. Ik denk aan een oude, lieve en Godzalige moeder, die ging sterven. Haar kinderen vroegen: 'Moeder, wat moeten we doen als u gestorven bent?' Ze zei: 'Och kinderen, laat maar een zwarte kist voor me maken, want je moeder moet tot haar schande sterven. Als ik niet gezondigd had, hoefde ik niet te sterven.' De kinderen vroegen: 'Moeder, als u begraven bent, mogen we dan een steentje op uw graf plaatsen?' Ze zei: 'Och kinderen, dat hoeft niet, God weet wel waar ik lig, dat zal de Heere nooit vergeten, ik ben tot eeuwige gedachtenis van God.'

7. Synodale wegversperringen

(1946 - 1950)

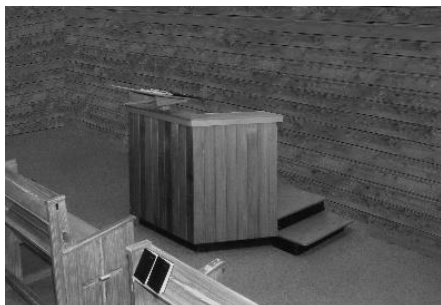
Gebraad was zijn preekbevoegdheid kwijt, maar niet zijn roeping en niet zijn zending. Wel zijn hervormde collega's, maar niet zijn evangelisatie en niet zijn vrienden in diaspora. Hij ging praten met buurman Smits, vijftien kilometer verderop, in de Oranjelaan in Driebergen. Iemand die goed raad wist met verstrooiden zonder kerkelijk dak.

A. GEBRAAD ALS PREDIKER

Ds. Smits maakte er nooit een probleem van om te preken buiten het eigen kerkverband en had ook nu niet het minste bezwaar om Gebraad en zijn kerkelijk daklozen te helpen. Hij herinnerde zich in 1979 dat eerste bezoek uit 1946.

Het is meer dan dertig jaar geleden, dat je onverwacht eens bij me kwam. Misschien zul je je dat nog wel herinneren. Toen hebben we eerst een geestelijk gesprek gehad. En dat ging. Ach, het gaat niet altijd; je kunt dat niet maken. Maar als je nog eens een aangenaam gesprek mag hebben over zaken die het Koninkrijk Gods raken, over wezenlijke dingen, dan zijn dat zalige dingen.

Nadat je een poos geweest was, zei je: 'Ja, ik dacht, ik zal dominee Smits maar eens gaan bezoeken.' We kenden elkaar maar nauwelijks. Ik had je meer dan eens afgelezen in die tijd: volgende week de eerwaarde heer Gebraad van Nieuwe-Tonghe. Daar woonde je toen nog. Maar daarna kwam je in Leersum. Ja, in Leersum. Je weet wat Leersum is. Ja, heel goed, ik weet het ook. Je was godsdienstonderwijzer in de Hervormde Kerk en je zei: 'Mijn akte godsdienstonderwijzer is me afgenomen en nu zou ik zo graag willen dat je eens een keer bij ons kwam preken.' Ik zeg: 'Zo, maar vinden die mensen dat goed?' Het was dus een evangelisatie. Je zei: 'Nou, in 't generaal zullen ze dat wel goedvinden.' En dat is toen gebeurd. We hebben je daar bevestigd in een wettig kerkverband en veel met elkaar omgegaan. Er ging haast geen week voorbij of we zagen elkander, en we hebben nooit haken en ogen gehad. We konden het met elkaar goed vinden en we waren verblijd wanneer we elkaar zagen.

Gebraad preekte op zondag 10 februari 1946 bij ds. Smits in Driebergen en raakte op 27 maart zijn preekconsent kwijt. Een regeling van hogere besturen, waarvan nog even sprake was, kwam er niet en Gebraad zou die ook nooit hebben geaccepteerd. Hij bleef gewoon preken en zijn evangelisatie gebruikte vanaf 27 juli in de *Doornse*

8. *Geen plaats op Tholen*

(1950 - 1953)

De nieuwe gemeente van Gebraad had vrije wortels. Stichter Willem Baaij was na zijn afwijzing bij de Gereformeerde Gemeenten op vriendenverzoek een vrije gemeente begonnen. Baaij diende de gemeente trouw en tegelijk ook een breed scala aan vrije groepen. En hij werd ervoor geprezen. Zijn tweede opvolger Gebraad diende de gemeente net zo trouw en bediende ook zo'n scala aan vrije groepen en ... werd ervoor aan de kant geschoven. Door kerkverband en kerkenraad.

De Tholenaar Willem Baaij was in zijn jonge jaren lid van de Gereformeerde Gemeenten. Hij voelde zich geroepen tot predikant, maar werd door allerlei ongrijpbare en hardnekkige en onoplosbare problemen niet toegelaten tot de opleiding. Hij voelde zich van Godswege gedrongen te spreken en begon in 1927 allerlei vrije groepen, evangelisaties en Oud Gereformeerde Gemeenten te dienen.

De Thoolse gemeente

Baaij sprak op zondag en doordeweeks vaak in Oud-Vossemeer, in gezelschap van heel wat Thoolse vrienden. Die werden de fietstochten algauw zat en wilden hem ook in hun eigen Gereformeerde Gemeente laten preken. Maar de kerkenraad zette de preekstoel niet voor hem open. Zo'n dertig mansleden wilden hem tóch als voorganger, riepen een vereniging in het leven die algauw 250 sympathisanten telde, en begonnen diensten te beleggen in zaal 'Non Semper' (naam van een vroegere handboogschutterij) in de Visstraat. Ds. L. Boone uit Sint-Philipsland doopte er voor het eerst op 3 februari 1929 en stond de Tholenaren met raad en daad bij. Die goede contacten verstierven toen Baaij dominee wilde worden. Zijn connecties met de oud gereformeerde federatiepredikanten C. de Jonge en M. Overduin waren bestendiger en vruchtbaarder. Ds. De Jonge, geboren Tholenaar, bevestigde hem op 22 oktober 1931 tot dominee en ds. Overduin en lerend ouderling Ariesen deden de handoplegging.

Kerkelijk dak

Ds. Baaij preekte in de dertiger en veertiger jaren in de herderloze Bakkeriaanse gemeenten van o.a. Opheusden, Melissant, 's-Gravenpolder, Nisse en Terneuzen. Hun laatste predikant, ds. G. van der Garde, kon na 1931 niet meer preken. Baaij hielp de gemeenten wat vooruit en was sterk voor verenigen, maar zijn leden blokkeerden dat plan omdat ze vreesden dat het die gemeenten alleen om ds. Baaij te doen

9. *Drammend Capelle*

(1953 - 1956)

Gebraads overstap naar de Oud Gereformeerde Gemeenten was niet makkelijk. Enerzijds een drammend Capelle dat snel een voorganger wilde, en aan de andere kant remmende oud gereformeerde dominees, die hamerden op orde en kerkorde. Met daartussen een schuchtere Gebraad, die netjes van zijn oude gemeente wilde worden losgemaakt.

Capelle is zo oud als de weg naar Kralingen. Letterlijk. Die weg verbindt wat nu Gouda en Rotterdam is. Langs die weg lag het dorp Capelle met veel zalmvissers en steenbakkers. De plaats dankt zijn naam aan een 'Capel', en wel op de plaats van de huidige dorpskerk aan de Kerklaan. Het kerkelijk leven van de oud gereformeerden speelde zich af op en rond de Bermweg, die uitkomt op de Kralingseweg, niet ver van de 's-Gravenweg.

Capelle aan den IJssel

De samenkomst in Capelle was op 13 april 1937 ontstaan als Hervormde Evangelisatie en Gebraad had er vanaf het begin regelmatig gepreekt. Op 22 juni 1939 was Willem van Dijk er voorganger geworden en was de naam veranderd in Vrije Oud Gereformeerde Gemeente. Ds. J. van Wier bevestigde hem op 24 november 1940 tot dominee. Capelle haakte in het najaar van 1947 aan bij de Federatie van Oud Gereformeerde Gemeenten en verenigde in 1948 automatisch met de Boone-gemeenten tot Oud Gereformeerde Gemeenten in Nederland.

Aan diezelfde Bermweg was een tweede gemeente van die denominatie. Een kilometer verderop, richting Nieuwerkerk aan den IJssel, op nummer 554, stond het miniatuurkerkje van de Ledeboerianen; meer huis dan kerk. Het waren volgelingen van de oefenaar Cornelis Spreeuwenberg, een uitgesproken man van de noodkerk, die zich nooit bij een kerkformatie had durven aansluiten. Zijn volgelingen deden dat na zijn dood wel. Ze kozen een kerkenraad, kochten een gebouwtje en lieten ds. Blaak op 1 oktober 1941 de gemeente institueren. Ds. Mieras en lerend ouderling T. de Jong probeerden de twee kerkjes in 1948 te verenigen - daar was het uiteindelijk een vereniging voor - maar de Ledeboerianen 'wenschten zelfstandig door te gaan in het kerkelijk verband.' De grondslag van beide gemeenten was nogal verschillend. Een kerkganger van Bermweg 362 noemde het 'een scheve verhouding, want De Kop is wel

10. Naar historisch Flupland

(1956 - 1958)

Sint-Philipsland was een van oorsprong Ledeboeriaanse gemeente; een oude en een grote. Met ruim twaalfhonderd leden vijf of zes keer zo groot als Capelle. Flipland had voor Gebraad iets als thuiskomen, een beetje Flakkees, een beetje Zeeuws, zeker ook met het taaltje. Het 'wiele binne gèên Zêêuwen' ging voor hem niet op.

Sint-Philipsland. Flipland. Een arbeidersdorpje met een Voorstraat, een Achterstraat, een Kerkring, een Schoolstraat en een Wilhelminastraat. Het losstaande arbeiderswijkje Karreveld, drie sloppen en een pleintje, was er met de meest simpele optrekjes het slechtst aan toe. Ook stonden er wat arbeidershuisjes in de Stationsweg, rond de Oostdijk en op het Stoofhof. In de polders stonden zo'n tien boerderijen met daartussen grote stukken land. Weggestopt achter de landbouwschuren stonden arbeidershuisjes met allerlei geïmproviseerde hokjes erbij, slordig en structuurloos neergezet.

Drie kerken

De Hervormde Kerk heette in de volksmond de 'durrepse kerreke', de Oud Gereformeerde Gemeente de 'achterwegse kerreke' en de Gereformeerde Kerk 'de polderse kerreke'. In het nabijgelegen Anna Jacobapolder was in 1878 een Christelijke Gereformeerde Kerk geïnstitueerd, die in 1892 was opgegaan in de Gereformeerde Kerken. Vreemd genoeg werd de 'Oud Hriffemeerde Hemêênte' nog wel eens de Christelijke Afscheiden Gemeente genoemd, hoewel de kerkenraad de godsdienstvrijheid vol overtuiging had teruggegeven en die kerknaam niet meer voerde. In 1926 telde het dorp 678 hervormden, 1227 oud gereformeerden, 256 gereformeerden ('de polder') en 7 rooms katholieken. De Oud Gereformeerde Gemeente was bij de komst van Gebraad bediend door vier predikanten.

Ds. Van Dijke

De gemeente was vóór 1819 begonnen als leesgezelschap en rond 1840 op de kaart gezet door de bekeerde boer Pieter van Dijke, die haar in de rumoerige tijd der scheiding had gediend als oefenaar. Van Dijke wilde zijn boetes voor het houden van kerkdiensten uit principe niet betalen en zat daarom in 1843 een halfjaar gevangen in Zierikzee. De dappere diaken Johannes Verwijs leidde die tijd meerdere leesdiensten tot ook hij onder de boetes bezweek. Ook ds.

Bevestiging en intrede van de heer L. Gebraad te Sint Philipsland

Blijde dag voor Oud Geref. Gemeente

Donderdag 9 augustus 1956 was een blijde dag voor de Oud Geref. Gemeente te St. Philipsland. Op die dag werd de vacature, ontstaan door het overlijden van ds. D. van Leeuwen, in december 1952, vervuld door de komst van dhr. L. Gebraad, (geborent van Nieuwe Tonge) 11. rond onderling te Capelle aan de IJssel. De tijd van bevestiging was wel omgekeerd ongunstig gekozen. Tengevolge van de vakantie konden sommigen niet aanwezig zijn, terwijl bovendien de velen-campagne te St. Philipsland in volle gang is. De kerk was bij de bevestiging metig gevuld; 's avonds toen dhr. Gebraad zijn intrede deed, waren er weinig plaatsen onbezet. Er waren vele belangstellenden uit andere plaatsen. Onder de aanwezigen merkten we op, behalve de bevestigster ds. M. A. Mieras, ds. Toes van Kinderdijk en dhr. Slager van Stavennisse.

11. Prediker in de jaren zestig

(1958 – 1966)

Ds. Gebraads komst zorgde niet direct voor een aardverschuiving. In Sint-Philipsland niet en in Nederland ook niet. Wel kreeg hij te maken met dingen waar zijn voorgangers geen weet van hadden. Jaren van welvaartsgroei, oproerkraaiers en mannen met lang haar. Dominee in de jaren zestig.

Een journalist schreef bij de bevestiging: 'Ds. Gebraad is thans 64 jaar oud. Het is wel een unicum in het kerkelijk leven in Nederland, dat iemand tot predikant wordt bevestigd op een leeftijd, waarop het merendeel der predikanten erover denkt met emeritaat te gaan.' Hierbij komt, dat zijn gemeente meer dan twaalfhonderd zielen telde en nogal ongunstig was gelegen voor zijn vele en verre preektochten.

Het kerkverband telde bijna vijftig gemeenten en acht of negen sprekers: Blaak, Van der Poel, Mieras, Toes, Van Dijk, Wiltink en lerend ouderling Kamp. Dominee had zeven consulentgemeenten: Bruinisse, Capelle aan den IJssel, Enkhuizen, 's-Gravendeel, Kamperland, Puttershoek en Utrecht. De kerkenraad vergaderde vier, vijf keer per jaar, vaak met de kerkmeesters erbij. De mansleden, meest rond de honderd, togen in februari ter vergadering. Predikant en kerkenraad waren trouwe bezoekers van classisvergaderingen in de Haagse Wesselstraat, ergens tussen de Schilderswijk en het Zuiderpark, niet ver van de binnenstad; gewoonlijk ook in februari. Die vergaderingen waren voor kerkenraden schitterende momenten om zijn agenda na te pluizen en te kijken of ergens nog 'een gaatje' was.

Vrije groepen

Ds. Gebraad sprak niet alleen in de eigen gemeenten, niet alleen in vrije groepen die sterk tegen de Oud Gereformeerde Gemeenten aanleunden, zoals het vrije Lienden en het vrije Rhenen, maar rond 1960 ook regelmatig in écht vrije groepen of kortstondige samenkomsten als Driebruggen (oude Raadszaal), Linschoten (Rietwerf), Apeldoorn (Van Kinsbergenschool), Leiderdorp (gebouw Lindelaan), Leeuwarden (Doopsgezinde zaal en Grote Hoogstraat), Hilversum (Gebouw Diepenweg), Arnhem (Parkstraat), Herkingen (Peuterdijk), Middelburg (Bogerdzaal), Hedel (zaal Rehoboth), Lekkerkerk (Evangelisatie), Giessenburg (zaal Pinkeveer), Oldebroek (Vrije OGG), Nederhemert, IJmuiden (Bethlehemkerk, Radarstraat), Raamsdonksveer (Rehoboth), IJsselstein (zaal Usaï), Asperen, Driebruggen-Waarder (zaal Stouthart),

12. *Op weg naar goud*

(1966 - 1969)

De zestiger jaren waren voor veel dominees de makkelijkste niet. Aanpassingen aan het moderne levenspatroon kwamen de kerkwereld binnen, ongemerkt en sluipend, maar wel blijvend. Meer naar school, meer vrije tijd, minder werken, minder normen en waarden. En minder naar de kerk.

De oudere generatie had Nederland na oorlog en ramp weer opgebouwd. Ze hadden hun materiële behoeften uitgesteld tot later en streefden vooral naar werk en zekerheid en afbetaling van hun huisje. De nieuwe generatie werd meer geconfronteerd met vrijheid en blijheid en wat er allemaal te genieten viel. Kinderen moesten langer naar school en groeiden op met andersdenkenden en vooral met meer onkerkelijken.

Nieuwe generatie

Jongeren kregen meer geld en konden genoeg uitgeven om in cafés uit te hangen. Ze hadden op zaterdag vrij, kochten films, kleding en jongerenbladen, die hun nieuwe cultuur verspreidden. Ze gingen meer reizen en in het buitenland op vakantie. Sommigen gingen dansen, roken en alcohol drinken. Het waren tijden van harde muziek en verdovende middelen, van de Zundapp en de Kreidler, en van de Puch en de Tomos met hoge sturen. Tijden van The Beatles, de minirokken, de lange mannenharen, de korte vrouwenharen, de baarden en de snorren. Tijden van de Kevers, de Dafjes, de Kadettjes en de Lelijke Eenden. Het lukte de ouders steeds minder om het nieuwe Nederland erkende normen en waarden bij te brengen. Het woord 'nozem' kwam in alle kranten voor; heel wat jongeren verzetten zich tegen gezag en gewoonten. Degelijke politieke partijen haalden nog maar de helft van de zetels en avontuurlijke nieuwkomers als DS70, PPR en PSP sprongen er helemaal uit.

Ook de kerkwereld veranderde. Jongeren maakten zelf wel uit wat goed voor hen was. Niet de burgemeester en ook niet de dominee. Waar moest het heen met het gezagsgetrouwe Nederland en het conservatieve Flipland van ds. Boone en ds. Blaak? Gebraad was geen krachtig en charismatisch leider, maar een man op de achtergrond. Een oude man inmiddels, een verbinder, een mensenmens die wel eens wat door de vingers zag. Dat hij vooral zielenherder was, man van gebed, zuchter in de binnenkamer, hadden maar weinigen in de gaten.

Gemeentepolitiek

Op Flipland viel het met de politieke veranderingen nog wel mee. Ds. Gebraad was daar nauw bij betrokken; dat was hij in Nieuwe-Tonge, dat

13. *Boetgezant in de jaren zeventig*

(1969 - 1974)

De jaren zeventig waren een negatief vervolg op de jaren zestig. Vrolijk, optimistisch, hoopvol en links. Een decennium met grote veranderingen en nieuwe gezichten. Gouden tijden voor wereld en amusement. Het oude Flipland bestond alleen nog in verhalen. Het was hard werken voor bejaarde dominees, die het oude leven en de oude waarheid met hand en tand wilden vasthouden.

In Nederland werd veel gebouwd en overal schoten hoog- en laagbouwwijken de grond uit, zoals de Bijlmer bij Amsterdam en Lunetten bij Utrecht. Lange rijen dezelfde flats en huizen met lange straten in dambordmodel. Auto's mochten in 1973 acht zondagen de weg niet op; de olielanden bestrafden de Nederlandse steun aan Israël in de zesdaagse oorlog. Op de uitgestorven wegen reden fietsers en rolschaatsers. En domineesauto's met ontheffing.

Je zag er steeds meer jongens met haar op de schouders en meisjes met rechte kapkopjes en minirokjes steeds verder boven de knie. Ze stapten er zelfs mee naar de kerk, waar het eerst werd veroordeeld, maar al gauw alleen nog tijdens een preek over het zevende gebod. De naoorlogse welvaart was voor iedereen bereikbaar en ook Sint-Philipsland werd overvleugeld door materiële weldaden. Vrouwen en meisjes schakelden over op broeken, op het land, op kantoor, op de fiets en ten slotte overal.

Het waren jaren vol protestbewegingen. Velen vonden dat alles moest kunnen en beschouwden beperkingen als tegennatuurlijk. Het oude moest weg. Kerk na kerk veranderde mee. Kerkenraad na kerkenraad liet het lezen van de preken van de oudvaders los en vroeg om makkelijker en actueler en luchtiger leespreken. Het aantal avondmaalgangers schoot omhoog. De kleding verschoot van kleur: minder zwart en grijs

en meer rood, oranje, geel, groen en blauw. De seventies was een kleurrijk decennium. Ook refo's gingen televisiekijken in kleur. De EO versloeg zijn duizenden en veel kerkmensen vonden het prachtig; algemene verzoening geen probleem. Radio. Televisie. Professor Wisse sprak over 'de kijkkast van duivel' en ds. Du Marchie over de 'hoorkast uit de hel', maar dat hinderde niet en velen bleven die kasten prachtig vinden. Steeds meer kerkmensen haalden de wereld in huis. Niet de eettafel maar de televisie werd het middelpunt van kamer en huiselijk leven. Classes en synodes gelastten censuur en de kerken probeerden de vloed te keren, maar worstelden met selecties en grenzen: wie wel, wie niet, wie kort, wie lang, wie definitief? Dopen? Belijdenis? Weggestopte

14. *Op weg naar diamant*

(1975 - 1979)

De man die in februari zijn 55-jarige trouwdag vierde met een stroom van hartelijkheid en spontaniteit, werd een halfjaar later naar een ziekenhuis gebracht. Op een zondagmiddag. Hij had een ijzeren discipline, maar zijn lichaamskrachten vergingen. Hij hield thuis elk jaar zo'n 150 preken en elders ook zoveel, maar niemand tikte op zijn schouder: 'Dominee, u houdt dit niet vol, mag ik eens met u praten?'

Meer dan eens hield dominee tijdens een dienst plotseling op met spreken, trok hij wit weg en stond hij onbeweeglijk stil. Stoornis in de bloedsomloop? Een of twee broeders schoten toe om hem voorzichtig naar de consistorie te brengen om wat bij te komen. Ook worstelde hij met hartproblemen. Een arts zei dat het te groot was. 'Geen wonder,' zei dominee, 'want heel de wereld zit erin.' De verstaanbaarheid werd eveneens minder. De meesten uit de eigen gemeente hadden daar geen moeite mee, kenden en herkenden die klanken wel en bleven hun oude dominee waarderen, maar anderen hadden het na zo veel jaar met hun aftakelende prediker wel een beetje gehad en droomden van een wereld na Gebraad: een wereld met minder bevinding en historiciteit, meer exegese en meer wegen naar de hemel.

1974

Hij kreeg ook problemen met lezen, maar brillen hielpen niet meer en we zochten het hogerop. Een arts uit het Rotterdamse oogziekenhuis zei na langdurig onderzoek, dat hij niets meer voor hem kon doen en dominee zuchtte ontsteld: 'Maar dokter, dan kan ik niet meer in de Bijbel lezen.' De arts antwoordde nuchter: 'U zult wel meer boeken niet meer

kunnen lezen ...' Lezen en preken met behulp van een loep werkte niet, omdat het voortdurend zoeken van de goede afstand een probleem was. Vanaf die tijd schreven we met viltstift veel teksten voor hem uit: de preekteksten, de psalmverzen, de formulieren en de Catechismus. Dat werkte beter. De psalmbriefjes lagen elke zaterdagavond om half 7 op precies dezelfde plaats bij hem op de schoorsteen. Voorzanger Verwijs schreef ze over voor viltstiftproducten op de preekstoel. Dominee nam ze mee naar huis en gebruikte ze doordeweeks in Datheen-zingende gemeenten; de nieuwe psalmen kende hij meestal uit het hoofd. Met wat humor sprak hij wel eens over 'mijn secretaris'. Een rustiger leventje was er niet bij, ook niet toen het leven nog moeilijker werd.

15. *Biddend of prekend naar huis*

(1979 - 1980)

Biddend of prekend. Velen wisten dat het dominees wens was om zo te sterven. 'Ik mag het in Gods handen leggen. Moet ik nog een poosje op aarde blijven en de Kerk dienen, dan wil ik dat met alle liefde voor God doen, omdat God alles voor mij gedaan heeft. Dan hoop ik biddend te sterven of prekend. Biddend of prekend, zolang God me de adem en de lust daartoe geeft.'

Het beperken van de preekdiensten was geen sinecure. 'Ik voel wel, dat mijn lichaam er niet op vooruit gaat. Maar ja, als je dan weer iemand aan de bel krijgt zoals gisteravond. Ik had in die gemeente mijn consulentschap al opgezegd en dacht dat ik er vanaf was. Maar die man zei: "Toe dominee, kom nog eens een keertje preken." Wat moet je dan doen? Als zo'n man staat te smeken: "Kom over en help ons", dan kun je toch niet achterwege blijven? Nee, dan voel je je lichaam ook niet meer; dan is de ziel toch meer dan het lichaam.'

Dominee had op 1 maart 1979 zijn top beleefd, zijn geweldige jubileum met een stampvolle kerk en lovende toespraken van gevierde predikanten, spontaan en rechtstreeks uit het hart. Hij was direct erna de werkelijkheid van alle dag weer ingestapt: van preekstoel naar preekstoel. Hij zei de daarop volgende week op biddag:

Och geliefden, als ik op mijn leeftijd zie, ook in de Commissie van Onderzoek en op meer andere dingen, zou ik zeggen: laat het varen, laat het maar gaan. Maar dat mag niet, want als je erbij bepaald wordt bij wat God ervoor heeft gedaan, ach nee, dan teken je zo weer bij. Ik heb onderlaatsst gezien wat Christus ervoor gedaan had, tot Zijn laatste ogenblikken aan het kruis. Daar werd nog een moordenaar onder bekeerd.

Hij bezocht in september het veertigjarig domineesjubileum van ds. Van der Poel en de jubilaris sprak hem persoonlijk aan: 'Onze oude vriend Gebraad, we zijn zeer verblijd, dat u niet te oud was om te komen, maar dat het uw vermaken waren in ons midden te zijn.' Hij vertelde, net als in Sint-Philipsland, ook hier hoe ds. Gebraad hem op de preekstoel had geholpen. 'Toen ds. Gebraad zijn preek had gedaan, zei hij: "Nu ga ik van de preekstoel af en dan moet ds. Van der Poel eindigen." En toen stond ik, voordat ik er erg in had, op de preekstoel.'

Dominee werd op 9 oktober opnieuw opgenomen in Ziekenhuis Lievensberg in Bergen op Zoom, nu voor vier weken, en hij

16. *De zetbaas in huis en bedehuis*

Het leven van ds. Gebraad werd strak geregeerd door de kalender en de klok. Hij rende van trein naar trein en van preekstoel naar preekstoel. Maar wie was 'Gebraadje' eigenlijk? Wat dreef hem van preek naar preek? En waarom deed hij het zoals hij het deed?

In de vorige hoofdstukken is zijn leven nagelopen vanuit preekbeurten, notulen en brieven. Laten we nog eens achter de schermen kijken naar de mens en de dominee. Naar Lodewijk. Naar zijn studeerkamer en zijn binnenkamer. We doen dat met passages uit zijn preken en met herinneringen, helaas bijna uitsluitend eigen herinneringen, omdat zo goed als alle tijd- en reisgenoten hun verhalen hebben meegenomen in het graf. Veertig jaar geleden stierf hij en de jongeren van toen zijn de opa's en oma's van nu. Nieuwe generaties hebben hun plaatsen in kerk en kerkenraad ingenomen.

A. DE MENS LODEWIJK GEBRAAD

In Zeeland en op Flakkee sprak je over Hebrêdje. Ds. Van der Poel zei op de 60-jarige bruiloft: 'Ja, we noemen u maar Gebraadje en dat niet uit minderwaardigheid, maar uit de aantrekkelijkheid van de persoon en het meedragen en opdragen van elkander.' Hij onderstreepte het met een concreet voorbeeld: 'Hij had als tekst Psalm 116 vers 12 en zei toen: als het nou niet gaat, dan nemen we vers 13 er ook maar bij. Ik dacht: wie zegt dat nou; welke dominee zegt dat nou! Dat zei ds. Gebraad, alsof hij wilde zeggen: als ik aan het twaalfde niet kom, dan ga ik maar het dertiende. Dat was een nederigheid, daar ben ik jaloers op, dat is een ootmoedigheid, die ik wel elke dag wenste te bezitten.' Bij Gebraadje keek je daar niet van op. Ds. Mieras noemde hem in die kerkdienst herhaaldelijk 'Gebraadje' zijn eenvoud en mocht hij zijn voetstappen op aarde drukken met ootmoed.' Hij stond in zijn kerkverband niet op de voorgrond, maar had wel een vooraanstaande plaats bij Gods volk. Hij heeft het nauwgezette leven van opa Jonker en moeder Hester altijd vastgehouden. Hij haalde zijn moeder vaak aan in zijn preken en stelde haar levenswandel en gezegden tot voorbeeld. Toch zei hij regelmatig: 'Ik weet niet hoe het bij u is, maar wat vroeger niet over een strootje kon, kan nu over een balk heen. Dat ligt niet aan God, maar aan deze man. O, we mochten wel altijd uitroepen: "Wee ons, wee ons, dat we toch zo gezondigd hebben." Dan maken we onze ogen nat met tranen en kan onze bedstede daarvan getuigen.' Hij leefde correct en stipt, maar niet wettisch. Van ontsporingen, van minder fraai gedrag lezen we nergens. Ook niet toen hij pas na vijf jaar predikant ging worden. Hij heeft die beslissingen zondermeer gerespecteerd, zo blijkt uit notulen van kerkenraad en classis.
(...)

Ten slotte

Zo eindigde ds. Gebraad op 23 mei 1980 zijn werk als dienaar van Christus, een levenswerk dat hij op 42-jarige leeftijd op 30 september 1936 begon. Hij had in bijna 44 jaar minstens tienduizend preken uitgesproken in meerdere denominaties en ook daarbuiten. Hij werd pas wettig predikant toen leeftijdgenoten al volop met pensioen gingen of van emeritaat droomden. Toen had hij zijn predikantsleven nog voor zich. Als hij in 1946 naar ds. Mieras had geluisterd, was hem veel kerkelijke ellende bespaard gebleven en was hij veel eerder dominee geworden. Maar Gods knechten blijven wel leven als God ze wil gebruiken op deze of gene post. Het was geen enkel bezwaar, dat hij bij zijn bevestiging al 64 jaar oud was. Mozes doorliep veertig klassen van zijn woestijnschool voordat hij voor zijn levenstaak bekwaam was. Gebraad heeft dat zelf herhaaldelijk aangehaald en daar ook wel onderwijs in genoten. En Paulus was na zijn bekering eerst twaalf jaar in het stille Tarsus voordat hij met zijn zendingswerk mocht beginnen. Gods molens malen zo snel niet als die van de moderne en de godsdienstige wereld. Hij kijkt niet op een jaar en hun roeping blijft van

kracht, al wordt hun spreekbevoegdheid ingetrokken of de weg naar de volle bediening versperd. Ze komen wel in het ambt; wettig toegelaten, wettig beroepen en wettig bevestigd. Niet over de muur, niet in een clubje, maar in Gods gemeente en met permissie van de deurwachter. En die getrouwe knechten blijven wel preken, al oordelen artsen dat ze te oud worden en al zeggen keurmeesters dat ze maar beter kunnen vertrekken. Ze preken wel door en ze bidden wel door, want de liefde van Christus dringt hen. Ook ds. Gebraad had geen ander verlangen dan Christus te volgen en te preken en te blijven preken. Geen moeite was hem te veel, geen opoffering te groot, geen bus te schokkerig, geen reis te ver, geen gemeente te klein, geen kerkmuur te hoog. En geen mens te arm of te min of te slecht. Gebraadje ging er preken; wel

breekbaar, maar ongebroken. Met de trein, de bus, de kar, de boot, het vliegtuig of de benenwagen, om Christus te verkondigen, Wiens kind en dienaar hij was. Geen predikheer maar dienstknecht. Zo was zijn leven: 'Dienende den Heere met alle ootmoedigheid.' Zo volbracht hij zijn roeping: 'Predikt het Evangelie aan alle creaturen.' Hij hééft wat gepreekt, en die creaturen heeft hij ook wel gevonden, allemaal, ook buiten zijn kerken, aan alle wateren. Zo was het leven, zo was het sterven van de dominee van Sint-Philipsland en de zetbaas van Flakkee.